

Dışışleri Politikaları Kurulu •

İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI VE SONUÇLARI

BİLGİ NOTU • HAZİRAN 2021

GİRİŞ

Gorbaçov'un Mart 1985'te iktidara gelmesi ile kurduğu Glasnost ve Perestroyka (açıklık ve yeniden yapılanma) politikası, bu politikanın mimarlarının gerçek hedeflerine bakılmaksızın, eski Sovyet imparatorluğunun topraklarında demokrasi ve özgür düşüncenin ilk işaretlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gorbaçov'un başlattığı ve Komünist Parti önderliğinde uygulanan bu politikalar sonucunda SSCB'de yaşanan kriz derinleşmiş ve şiddetlenmiştir. Böylece eski SSCB'de kalkınmanın dinamizmi kaybolmuş, bilimsel ve teknik kazanımlar yeterince kullanılmamış, sosyo-ekonomik ve kültürel alanda hedeflenen görevler yerine getirilememiştir. Krizin ana nedeni toplumun temel deformasyonu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Otoriter-bürokratik sistem, ülkenin dünya ile entegrasyonunun önünde bir engel olarak görülmeye başlanmıştır. Nihayetinde krizden çıkılamamış, devlet iktidarı itibarsızlaşmış, ahlaki temeller sarsılmış, şiddet ve suç oranı yükselmiştir. Bunlar da SSCB'nin yıkılmasını beraberinde getirmiştir.

SSCB'nin çöküş sürecinde Ermenilerin, Dağlık Karabağ'ı Ermenistan ile birleştirme faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Ermenilerin bu istekleri farklı kademelerde çokça dillendirilmiştir. 5 Mart 1987 tarihinde bir Ermeni Komünist Partisi üyesi Gorbaçov'a yazdığı uzun mektupta Nahcivan'ın yanı sıra Dağlık Karabağ'ın da bir an önce Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne (SSC) eklenmesini talep etmiştir. 16 Kasım 1987'de Gorbaçov'un Ermeni asıllı danışmanı akademisyen Aganbekyan, Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a ilhak edilmesinin uygun olduğu görüşünü ifade etmiştir.

20 Şubat 1988'de uluslararası ilişkilerde SSCB için eşi görülmemiş bir olay gerçekleşmiştir. Dağlık Karabağ Sovyeti yönetimi Ermeni üyelerinin baskıları ile bölgenin Azerbaycan'dan Ermenistan'a nakledilmesini ve SSCB Yüksek Sovyet'inin bu konuyu ele almasını talep etmiştir. Dağlık Karabağ'da ayrılıkçı talepler toplumsal sloganlar altında başlamıştır. SSCB'nin çöküş sürecinde Moskova, Ermenistan ve Dağlık Karabağ'daki Azerbaycanlıla-

rın soykırımına neredeyse tamamen kayıtsız kalmış ve Azerbaycan'ın bölünmesi için politikalar izlemiştir. Bu politikalar Azerbaycan'da ulusal kurtuluş hareketinin oluşumuna güçlü bir ivme kazandırmıştır.

BİRİNCİ KARABAĞ SORUNUN BAŞLANGIÇI

Çatışmalar 1988-1991 tarihleri arasında, yani olayların başlangıcından SSCB'nin çöküşüne kadar yoğunlaşmıştır. Bu durumun o günün ortamında çözülmesi mümkün değildi. Ermeniler hem dış dünyadan hem de belirli iç çevreler tarafından korunmuş ve desteklenmişlerdir. Ermeniler, bu desteklerle Azerbaycan'dan toprak talebi hedeflerine ulaşmak için, sivillerin öldürülmesi, yerleşim yerlerinin yıkılması ve benzeri terör eylemi sayılacak faaliyetlerden geri durmamışlardır.

1991 Eylül ayının ortalarında, Ermeni silahlı grupları Goranboy bölgesindeki birkaç köye saldırmış ve birçok sivil esir almıştır. Dağlık Karabağ'daki Sovyet Ordusu birliklerinin aktif katılımı ile Azeriler atalarının topraklarından kovulmaya, öldürülmeye ve köyleri yakılmaya başlanmıştır. Tabii ki ilan edilmemiş bu savaşta güçler eşit değildi. Zira SSCB ordusundaki Ermeni varlığının yanında silah ve mühimmat bakımında Ermeniler daha avantajlı durumdaydı. Bu ve benzeri gerçekler aslında bu sorunun ortaya çıkarılmasının kendiliğinden olmadığını göstermektedir. Ermeni güçleri 18 Kasım 1991'de Hocalı'da, 26 Aralık 1991'de ise Khan-kendi'ni işgal etmiştir. Sonrasında 25-26 Şubat 1992 gecesi Hocalı'da eşi görülmemiş bir trajedi yaşanmıştır. Bu soykırımda Hocalı şehri, eski Sovyet ordusunun 366 Motorlu Piyade Alayı (çoğunluğu Ermenilerden oluşan) tarafından tahrip edilmiştir. Resmi verilere göre 63'ü çocuk, 106'sı kadın, 70'i yaşlı olmak üzere toplamda 613 kişi şehit edilmiştir. Bu katliamda 8 aile vahşice katledilmiş, 25 çocuk her iki ebeveynini kaybetmiş, 130 çocuk yetim kalmış, 76'sı çocuk 487 kişi yaralanmıştır. Bu olay neticesinde 1275 kişi esir alınmış ve 150 kişi kaybolmuştur. Ayrıca canlarını korumak için kaçmaya çalışan bazı masum insanlar, dağ ve orman yollarında soğuk hava yüzünden donarak hayatlarını kaybetmiştir.

Dünya kamuoyunun gözleri önünde olan bu katliama, tüm yetkililer olaya göz yummuş ve kayıtsız kalmıştır. Hocalı'nın Ermeniler tarafından ele geçirilmesinin ana nedenlerinden biri bölgenin stratejik önemi idi. Hocalı'nın işgali, Ermenilerin buradaki askeri hava sahasını kullanarak askeri teçhizat taşımalarını kolaylaştırdı. Alay komutanı Albay Yuri Zarvigorov'du. Hocalı'dan sonra Azerbaycan'ın önemli bir kenti olan Şuşa ise 7-8 Mayıs 1992'de işgal edildi. Birbiri ardına, 3 Nisan 1993'te Kelbecer, 7 Haziran 1993'te Ağdam, 23 Temmuz 1993'te Cebrayıl, 23 Ağustos 1993'te Fuzuli, 31 Ağustos 1991'de Kubadlı, , nihayet 25 Ekim 1993'te Zangilan işgal edildi.

Uluslararası arenada ciddi bir baskı görmeyen Ermenistan, Rusya'nın askeri ve ekonomik desteğinin yanı sıra bölgeden ve dış dünyadan aldığı desteklerle Azerbaycan topraklarında askeri operasyonlar yürütüyordu. Bu operasyonların bir sonucu olarak, Azerbaycan'ın BM tarafından tanınan toprakları kalıcı bir şekilde işgal edilmiştir.

1990'ların ilk yarısında SSCB yerine kurulan Rusya'nın bu ihtilaf konusundaki tutumu genellikle Ermenistan yanlısıdır. Hatta bazı yazarlar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya tarafından ekilen düşmanlık tohumlarının filizlendiğini ve silahlı çatışmalara dönüştüğünü söyleyerek Rusya'nın ilk politikasını sert bir şekilde eleştirmişlerdir. Çok farklı etnik yapıya sahip olan Kafkasya bölgesi, Rusya'nın oyunlarının kurbanı olmuş ve hem Kuzey hem de Güney Kafkasya, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana birçok çatışmayı miras olarak almıştır.

1992 yılının başından bu yana, Dağlık Karabağ sorunu uluslararası örgütlerde hep tartışma konusu olmuştur. Nitekim Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Minsk Grubu, 1992 yılında Dağlık Karabağ çevresindeki, sayısız can kaybına ve Azerbaycan topraklarının işgaline neden olan anlaşmazlığı çözmek için kurulmuştur. Grup 11 ülke temsilcilerinden oluşmaktadır. Sonrasında daha etkin bir hal alması için genel anlaşma ile eşbaşkanlar enstitüsü kurulmuştur.

Eşbaşkanlar, çatışmaya barışçıl bir çözüm için defalarca önerilerde bulunmuşlardır. Bunlardan ilki 18 Temmuz 1997'de sunulmuş ve geçici olarak Paket Çözüm Planı olarak adlandırılmıştır. **"Paket Çözüm"** planı iki anlaşmadan oluşmaktadır: Birincisi silahlı çatışmanın sonlandırılması ve silahlı kuvvetlerin geri çekilmesi, ikincisi ise Dağlık Karabağ'ın statüsü üzerine anlaşmadır. **"Dağlık Karabağ'ın statüsü, ne Azerbaycan Cumhuriyeti ne de Dağlık Karabağ yetkililerinin tek taraflı eylemleriyle belirlenemez."**

Bu öneri Azerbaycan tarafından bazı çekincelerle kabul edilmiştir ancak Ermenistan tarafından reddedilmiştir. Bir sonraki öneri, 2 Aralık 1997'de taraflara sunulan aşamalı çözüm olarak bilinen bir plandır. Azerbaycan teklifi kabul etmesine rağmen Ermenistan bunu reddetmiştir. 7 Kasım 1998'de Minsk Grubu'nun **"Genel Devlet"** adı verilen üçüncü önerisi ortaya atılmıştır. Önerinin özü, Dağlık Karabağ ve Azerbaycan'ın aynı statüde **"Konfederasyon"** türünde ortak bir devlet olacağıdır. Öneri Azerbaycan tarafından **"Ortak Devlet"** ilkelerini içerdiği için **kesinlikle kabul edilmemiştir**.

Bunun dışında sorunların çözülmesi amacıyla birçok etkinlik yapılmış ancak netice alınamamıştır. Nitekim 1999 ile 2002 arasında çok kısa bir süre içinde, Azerbaycan ve Ermenistan Cumhurbaşkanılarının **20'den fazla görüştüğü unutulmamalıdır**. Ancak **Ermeni tarafının yapıcı olmayan tavrı** nedeniyle hiçbir başarı elde edilememiştir. Bütün bunlar İkinci Karabağ Savaşı'nın çıkmasını kaçınılmaz kılmıştır.

İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞININ BAŞLANGIÇI

27 Eylül 2020 günü sabahı Ermenistan Silahlı Kuvvetleri büyük çaplı bir provokasyon başlatarak Azerbaycan ordusunun ön cephedeki mevzilerine ve yerleşim yerlerine büyük kalibreli silahlar, havan topları ve topçu atışlarıyla yoğun bir şekilde ateş açmıştır. Buna karşılık, Azerbaycan ordusu tüm cephe boyunca hızlı bir karşı saldırı başlatmaya karar vermiştir.

Çatışmalar sonucunda Ermenistan'da sıkıyönetim ve genel seferberlik, Azerbaycan'da ise sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. 28 Eylül 2020 tarihinde ise kısmi seferberlik ilan edilmiştir. Çatışmalar hızla alevlenmiş ve İkinci Karabağ Savaşı ismi ile anılacak süreç başlamıştır.

Birinci Karabağ Savaşı sonucunda topraklarının yüzde 20'sini kaybeden Azerbaycan Cumhuriyeti, işgalci güçlerin Azerbaycan topraklarından kayıtsız şartsız çekilmesi çağrısı yapan BM Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanması için çeşitli uluslararası kuruluşlarla uzun süreli diplomatik görüşmeler yapmıştır. Ermeni Başbakanı Paşinyan'ın **"Karabağ Ermenistan'dır, nokta"** gibi popülist açıklamaları ve işgal altındaki Azerbaycan topraklarına yaptığı art arda yasadışı ziyaretler gibi kışkırtıcı eylemleri ciddi şekilde tartışılmıştır.

Kışkırtıcı eylemlerin bir devamı olarak, Mart 2019'da ABD'ye resmi bir ziyarette bulunan Ermenistan Savunma Bakanı David Tonoyan, **"yeni topraklar için yeni bir savaş"** çağrısında bulunmuştur. Tonoyan'ın açıklamasına, temas hattında bir dizi askeri provokasyon eşlik etmiştir. Temmuz 2020'de Ermenistan Silahlı Kuvvetleri, Azerbaycan-Ermenistan sınırında Tovuz şehri yönünde elverişli mevzileri ele geçirmek için topçu ateşi kullanmış ancak başarısız olmuştur.

Diğer taraftan 23 Temmuz'da Ermeni Silahlı Kuvvetleri, Rusya ile ortak hava savunma sistemi tatbikatlarının başlatıldığını duyurmuştur. Bunun ardından Azerbaycan'da Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin ortak katılımıyla Eylül ayı başına kadar süren bir dizi askeri tatbikat düzenlenmiştir. Ağustos ayında, Ermeni Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı bir sabotaj keşif grubu Goranboy bölgesindeki temas hattını sabote etmeye çalışmış, ancak alınan tedbirler sonucunda sabotaj grubu kayıplarla geri çekilmiş ve grubun komutanı Kıdemli Teğmen Gurgin Alberyan yakalanmıştır.

25 Eylül 2020'de Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, BM Genel Kurulu'nun 75'inci oturumuna bir video konferans

yoluyla hitap ederek Azerbaycanlı askerlerin ve sivillerin Ermeni kışkırtmaları sonucu ölümüne ve sivil altyapının ciddi şekilde zarar gördüğüne dikkat çekmiştir. Özellikle Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, 17 Temmuz'dan Eylül'e kadar bin tondan fazla askeri teçhizatın askeri kargo uçaklarıyla Ermenistan'a nakledildiğini söylemiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı - Cumhurbaşkanı'nın İdaresi Dış Politika Daire Başkanı Hikmet Hacıyev, 27 Eylül saat 06.00'da Ermenistan Silahlı Kuvvetleri'nin ateşkesi ihlali üzerine bir açıklama yapmıştır. Aynı gün Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri, Ermeni provokasyonlarını önlemek için karşı saldırı başlatmış ve ülkede sıkıyönetim ilan etmiştir.

Bu savaşlarda Azerbaycan çok az kayıpla büyük ilerlemeler sağlamıştır. Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri, bir dizi köyü ve stratejik köprüyü başlangıçta özgürleştirdikten sonra 22 Ekim'de Karabağ'ın güney sınırı tamamen kurtarılmıştır ve 23 Ekim'de Laçın Koridoru'na doğru ilerlemeye başlanmıştır. Laçın Koridoru, Ermenistan'ı sözde Karabağ varlığına bağlayan (diğerlerine kıyasla) tek büyük karayoluydu. En son coğrafi güncellemeler, o gün Azerbaycan kuvvetlerinin Laçın karayoluna sadece 10 km uzaklıkta olduğunu göstermiştir. Otolyolun kontrolü, Ermenistan'ın yakıt, cephane ve askeri tahkimat stoklamasını engelleyecekti. Azerbaycan geleneksel olarak askeri hamlelerini önlemek için gün boyunca Ermeni ordusuna topçu, havan ve hatta doğrudan ateş veya güdümlü füzeler kullanmıştır. Devam eden savaş sırasında 4 Ekim'de Cebayıl, 17 Ekim'de Fizuli, 20 Ekim'de Zangilan, 25 Ekim'de Kubadlı ve 8 Kasım'da Şuşa işgalden kurtarılmıştır.

10 KASIM ANTLAŞMASI

Savaş sırasında Rusya'nın arabuluculuğuyla ateşkes anlaşması müzakere edilmiş olmasına rağmen her defasında Ermenistan tarafı bu ateşkesleri bozarak Azerbaycan'ın Gence ve Barda şehirlerini bombalamıştır. 9 Ekim 2020'de Moskova'da Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları arasında Dağlık Karabağ sorununun çözümü için üçlü gö-

rüşmeler başlamıştır. Bu görüşmelere Sergey Lavrov, Jeyhun Bayramov ve Zohrab Mnat-sakanyan katılmışlardır. Toplantı Rusya Dışış-leri Bakanlığı'nın Kabul Evinde yapıldı. Rusya Dışışleri Bakanı Sergei Lavrov görüşmelerin ardından bir açıklama yapmıştır. Bu olayın ardından işgalci Ermeni silahlı kuvvetleri, uluslararası hukukun normlarını, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri ile 10 Ekim 2020 saat 12.00'de ilan edilen insani ateşkesin şartlarını ihlal etmiştir. Kasıtlı olarak halkı hedef almış ve yerleşim yerlerine ağır toplarla ateş açılmıştır. Başsavcılık, 11 Ekim 2020 günü saat 2 civarında, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin en büyük ikinci şehri olan Gence'nin orta kesimindeki çok katlı bir konut binasına düşman silahlı kuvvetlerinin ateş açtığını söylemiştir. Sonuç olarak 5 kişinin öldüğü, 28'inin yaralandığı ve çok sayıda sivil altyapı tesisinin ağır hasar gördüğü ifade edilen açıklamada, Ermeni silahlı kuvvetlerinin Gence'de yoğun nüfuslu bir bölgeye Tochka-U füze sistemi ile ateş açtığı belirtilmiştir. Bu saldırıdan sonra Ermeniler tarafından sivillere yönelik birçok saldırı gerçekleştirilmiştir. Bunların en kötüsü ise dördüncü saldırıdır. Azerbaycanlı yetkililer 17 Ekim günü yerel saatle yaklaşık 01.00'da Ermenistan Silahlı Kuvvetleri'nin Skat balistik füzeleri ile Gence'ye ateş açtığını, şehirde üç şiddetli patlama olduğu bildirilmiştir. RIA Novosti'ye göre, balistik füzeler yoğun nüfuslu bir bölgeyi vurmuştur. Aynı zamanda çok sayıda farklı ev ve binalar da hasar görmüştür. İlk füze şehir binasına sadece 2 km uzağına düşmüş ve ikinci füze şehrin batısındaki Kapaz bölgesine isabet etmiştir. Saldırının yapıldığı yerlerde sadece sivillerin bulunması ve hiçbir önemli tesis veya askeri tesis olmaması Ermenistan'ın uyguladığı terörü bir araç olarak kullanması durumunun yansımasıdır. Nitekim saldırı neticesinde 20 ev yıkılmış ve çok sayıda sivil enkaz altında kalmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti arama kurtarma ekipleri, Azerbaycan Savunma Bakanlığı çalışanları olay yerine gelerek enkaz altında mahsur kalanları tahliye etmeye başlamışlardır. Ermenistan, saldırının kendisi tarafından gerçekleştirildiğini yalanlamıştır. Saldırı sonucunda 14 kişi hayatını kaybetmiş, 55 kişi yaralanmıştır.

Yaptıkları bu katliamlar aslında Ermenilerin çaresizliğinin bir neticesidir. Bu bağlamda Moskova'da müzakerelere katılmak zorunda kalmışlardır. Moskova'da imzalanan anlaşmaya göre Dağlık Karabağ çatışması 10 Kasım 2020 saat 0 itibarıyla başlayacak ateşkesle son bulacaktı. Ermenistan ile Azerbaycan arasında 10 Kasım 2020 tarihinde Rusya'nın arabuluculuğuyla Moskova'da imzalanan anlaşmanın maddeleri aşağıdaki şekildedir.

1. 10 Kasım 2020, Moskova saatiyle 00.00'dan itibaren, Dağlık Karabağ ihtilaf bölgesinde tam bir ateşkes ve tüm askeri operasyonların durdurulacağı ilan edilecektir. Azerbaycan Cumhuriyeti ve Ermenistan Cumhuriyeti konumlarını koruyacaklardır.

2. Azerbaycan'ın Gazah bölgesi yönünde Ağdam bölgesi ve Ermenistan tarafının kontrol ettiği topraklar 20 Kasım 2020 tarihine kadar Azerbaycan Cumhuriyeti'ne iade edilecektir.

3. Dağlık Karabağ'daki temas hattı boyunca ve Lâçin koridoru boyunca, Rusya Federasyonu'nun bir barışı koruma birliği, 1.96 tüfek, 90 zırhlı personel taşıyıcı, 380 araç ve özel teçhizatla konuşlandırılmıştır.

4. Rusya Federasyonu Barışı Koruma Birliği, Ermenistan silahlı kuvvetlerinin çekilmesine paralel olarak konuşlandırılacaktır. Rusya Federasyonu barışı koruma birliğinin kalış süresi 5 yıldır ve taraflardan hiçbirisi bu hükmün uygulanmasını sürenin bitiminden altı ay önce sona erdirmeye niyetini açıklamazsa, kalış süresi otomatik olarak beş yıl daha uzatılır.

5. Taraflar anlaşmanın uygulanması üzerindeki kontrolünün etkinliğini artırmak için ateşkesi izlemek üzere bir barışı koruma merkezi kurulacaktır.

6. Ermenistan Cumhuriyeti Kelbecer bölgesini 15 Kasım 2020 tarihine kadar ve Lâçin bölgesini 1 Aralık 2020 tarihine kadar Azerbaycan Cumhuriyeti'ne iade edecektir. Dağlık Karabağ'ın Ermenistan ile bağlantısını sağlayacak ve Şuşa şehrini kapsamayacak olan Lâçin koridorunu (5 km genişliğinde) kontrol edecek.

7. Üç yıl içinde, Hankendi ile Ermenistan arasında Laçın koridoru boyunca yeni bir ulaşım yolunun inşası için bir plan hazırlanacak ve daha sonra bu rotayı korumak için bir Rus barışı koruma birliği yeniden konuşlandırılacaktır. Azerbaycan, Laçın koridoru boyunca her iki yönde vatandaşların, araçların ve malların güvenliğini garanti etmektedir.

8. Ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve mülteciler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu'nun denetimi altında Dağlık Karabağ topraklarına ve komşu bölgelere geri döneceklerdir.

9. Savaş esirleri, diğer tutuklular ve cenazeler karşılıklı olarak iade edileceklerdir.

10. Bölgedeki tüm ekonomik bağlantılar ve ulaşım bağlantıları abluka kapsamı dışındadır. Ermenistan, Azerbaycan'ın batı bölgeleri ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasında ulaşım bağlantıları sağlanacaktır. Nakliye kontrolü, Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi Sınır Servisi tarafından gerçekleştirilir.

Ateşkes Ermenistan ve ayrılıkçılar tarafından defalarca ihlal edilmiş ve bununla beraber birçok Azerbaycan askeri şehit olmuştur. Bu yanlışlığa göz yummayan Azerbaycan ordusu düzenlediği anti-terörist operasyonları ile karşı tarafa gerekli cevabı vermiş ve çok sayıda Ermeni suçluyu yakalamıştır. Geline nokta da antlaşmaya uyan her iki tarafın gelecekte nasıl bir durum sergileyeceği başlıca gündem olarak kalmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Savaşların sona ermesi taraflar için en az savaş kadar zor bir durumdur. Yenilen ve yenen taraf da bir yandan barışı isterken bir yandan da savaşı bırakmak istemez. Bu bağlamda yapılan tüm savaşları bitiren antlaşmalarının bir manada içinde isteksizlik mevcuttur. Genel olarak ortaya çıkan bu anlaşmanın da iki taraf için istenilen veya istenilmeyen yönlerinin olduğu gibi, Azerbaycan için olumlu ve olumsuzluk yönleri de vardır. İlk olarak olumlu yönleri sıralamak gerekirse ön plana çıkan olumlu

maddeleri şu şekildedir:

1. Ermenistan ve Azerbaycan'ın taraf olarak kabul edilmesi idi. Anlaşma metninde sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nin statüsüne değinilmemiş olması olumlu bir nokta olarak değerlendirilebilir. Bütün bunlar masada zaten iki taraf olduğunu kabul etmek anlamına geliyordu.

2. Diğer olumlu yön ise Azerbaycan'ın Kelbecer, Ağdam ve Laçın'e askeri kayıp vermeden dönmesi idi. Bu, Azerbaycan ordusunun askerlerinin korunması açısından çok önemli bir faktördü. Zira özellikle Kelbecer ve Laçın toprakları zor bölgelerdi. Dağlık alandaki askeri operasyonlarda, yaşlı da olsa sahayı bilen, tecrübeli ve küçümsemeye gelmeyecek Ermenistan ordusu tarafından, Azerbaycan ordusu na kayıplar verdirebilirdi.

3. Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ topraklarında kalması jeopolitik olarak da önemliydi. Aslında Rusya, Dağlık Karabağ'dan çekilmesi için Azerbaycan'a baskı yapmıştır. Ancak Azerbaycan bu baskıya dayanabilmiş ve askeri güçle aldığı toprakların kontrolünü elinde tutabilmiştir.

4. Nahçıvan'a giden bir koridorun varlığı da olumlu bir başka yöndür. Bu, Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin daha da güçlenmesine yol açabilir.

5. Türkiye sahadan uzakta da olsa da (yani Dağlık Karabağ'ın dışında) Ateşkesi takip edecek bir gözlem noktasında olacaktır. Zayıf olsa da Türk askerinin sürece dahil edilmiş olması önemlidir.

Anlaşmanın bu olumlu yönlerinin yanında olumsuz yönleri de vardır. Bunlar da şu şekilde sıralanabilir:

1- Azerbaycan kayıplar verse de ilerlemeye devam etmekteydi ve askeri üstünlüğe de sahipti, buna rağmen Rusya askeri harekâtın tamamlanmasına izin vermemiştir.

2- Erken bir ateşkes olmasa Azerbaycan ordusu askeri güçle Hankendi'ye girebilir-

di. Ancak Rusya bölgedeki gücünü kullanarak buna izin vermedi. Bölgede hala bazı ayrılıkçılar kalmıştır.

3- Bölgedeki koruma görevlilerinin sadece Rus olması olumsuz bir diğer yön olarak ifade edilebilir.

4- Rusya'nın bölgedeki varlığı anlaşma ile güvence altına alınmıştır.

5- Rusya bu sorunun çözümündeki tutumu ve daha sonraki süreçteki hamleleri ile meseleyi adeta kendi iç meselesi gibi ele almış ve bunu tüm dünyaya kanıksatmıştır.

6- Rus siyasetinde ve ordusunda Ermenilere sempatisi hala devam etmektedir. Ruslar Ermenilerin diasporanın baskısı ile Batıyla işbirliği ihtimalini Azerbaycan'ı kullanarak veya onun haklarını almasına kısmen göz yumarak ortadan kaldırmıştır.

7- Ermenilerin Ruslar tarafından tekrar silahlandırılma ihtimali vardır.

Sonuç olarak ifade edilmesi gereken şey Rusya'nın bölgedeki varlığı, çatışmanın bitmediğinin bir göstergesidir. Bunu önlemek için yapılması gerekenler ise şu şekilde sıralanabilir:

1- Türkiye'nin bölgede güçlenmesi gerekmektedir.

2- Bütün sorunların bölge ülkelerince çözülmesi gerekmektedir. Küresel güçlere teslim olmuş veya onlar dikkate alınarak bağımsızlık sağlanamaz.

3- Bölgedeki barışı koruma operasyonlarına Türk askeri güçlerinin Ruslarla (ve belki de İran'la) eşit şartlarda doğrudan katılımının sağlanması gerekmektedir.

4- Ermenistan ve Dağlık Karabağ'daki ayrılıkçıların varlıkları üzerinde çalışmalar devam etmelidir.

5- Rusya'nın bölgesel varlığı için Türkiye'nin desteğine ihtiyacı olduğu gerçeği göz ardı edilmeden diplomasinin iyi işletilmesi gerekmektedir.

6- Türkiye bu noktada Rusya'nın Dağlık Karabağ'daki geçici askeri varlığının etki alanını sınırlandırmak için çalışmalıdır.

7- Ermenilere Batı dünyası ve Ruslar tarafından biçilen Türkiye ve Azerbaycan düşmanlığı binlerce yıllık ortak geçmiş dikkate alınarak ortadan kaldırılacak adımlar atılmalıdır.

8- Sınırları bile kendi tarihsel gerçekliğinden uzak olan Ermenistan'ın yoksulluğu ve yoksunluğunun çözümünün tam bir barışın sağlanması ve Ermeni Diasporasının kontrolden çıkmakla gerçekleşeceği ortaya konulmalıdır.

